

Erken Cumhuriyet Döneminde ‘Türk Ocakları’ ve Spor

Sevda Korkmaz¹, Turgay Biçer²

¹Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, svdkrmz0@gmail.com

²Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, turgay@marmara.edu.tr

Özet

Fransız ihtiali sonrası batıda ortaya çıkan milliyetçilik akımı, çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti’ni derinden etkilemiş, oluşan siyasi atmosfer pek çok etnik grubu olduğu gibi Türklere de sirayet etmiştir. Yaşama tutunma çabası içindeki devlette Osmanlıcılık ve İslamcılık akımlarının etkisizliği özellikle Balkan savaşlarıyla açıkça görüldüğünden çözüm için Türkçülük etrafında toplanma fikri öne çıkmıştır. Türkçülük hareketi özellikle II.Meşrutiyet’in getirdiği özgürlük ortamında birbiri ardına kurulan derneklerle örgütlenme yoluna gitmiştir. Bunlar arasında en uzun ömürlü olanı ise Türk Ocakları olmuştur.

1913 yılında İstanbul’da basılan Ocak tüzüğünde kuruluş gayesi Türklerin; milli terbiyelerinin, ilmi, içtimai ve iktisadi seviyelerinin ilerlemesi ve gelişmesi için Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır (Akyüz,1986:202). Ocağın kuruluş amaçları arasında spor yer almazken zaman içinde savaş koşullarının da etkisiyle ulus bilincine sahip, vatan savunması için bedenlen güçlü nesillere duyulan ihtiyaç, ırkın ıslahı ve gelişimi için en etkin ve dolaysız yol olarak görünen sporun, Ocakların faaliyetleri arasında yer bulmasını sağlamıştır. Bu makalede, araştırma konusu gereği çok sayıda çalışmanın incelenmesi, derlenmesi, tasnif edilmesi ve sentez edilmesini olanaklı kılan literatür tarama ile doküman incelemesi yöntemleri kullanılarak erken cumhuriyet döneminde Türk Ocakları’nın spor etkinliklerini ortaya koymak hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Spor tarihi, Türk Ocakları, Erken Cumhuriyet Dönemi

Türk Ocakları and Sport in early Republican Period

Abstract

The nationalist movement that emerged in the west after the French Revolution affected deeply the Ottoman Empire, a multinational empire, and the political atmosphere that emerged spreads to the Turks as well as many ethnic groups. As the ineffectiveness of the Ottomanism and Islamism movements was clearly seen in the Balkan wars, the idea of gathering around Turkism came to the forefront. The Turkism movement in particular went on its way to organizing with the associations established behind each other in the freedom environment brought by the Second Constitutional Monarchy. Among these, the longest-lasting one was Turkish hearths.

The founding purpose of the Turks in the Hearths law, which was published in Istanbul in 1913, (Akyüz, 1986: 202)is to study to enable the Turkish race and language to reach its perfection for the advancement and development of the scientific, economic, and economic levels of the national traditions. While there is no sport among the founding purposes of the hearths, the necessity of strong generations for the defense of the homeland and national consciousness with the influence of the war conditions over time, the sport that seems to be the most effective and direct way for the reclamation and development of the race was placed among the activities of the hearths. In this article, it is aimed to reveal the sport activities of the Turkish hearths during the early republic period by using document review methods and literature review, which enables the review, compilation, classification and synthesis of a large number of studies due to the subject of research.

Key words: History of sport, Turkish hearths, Early Republican period

Giriş

Ulus-devlet kurma sürecinde Türkçülük akımını savunan pek çok dernek arasında imparatorluk mirası üzerinde ulus-devlet olarak kurulan cumhuriyet döneminde de faaliyet gösteren ve daha sonra yerini Halkevleri'ne bırakan Türk Ocakları'nın ayrı bir yeri vardır. Zira Cumhuriyet dönemi kurucuları, Osmanlı reformculuğundan devraldıkları tecrübeleri Cumhuriyetin tarihsel inşasına aktarırken birçok alanda özgün vurgular, yeni kurumlar yaratmanın peşine düşmüşseler de 1930'lara kadar kamusal alanda varlıklarını devam ettiren Osmanlı ve İttihat döneminin (Ertekin,2009:287) yapılarından bir tanesidir Türk Ocakları.

Türk Derneği (1908), kısa ömürlü Türk Yurdu Cemiyeti (1911) ardından 1912 yılında kurulan Türk Ocakları¹'nin (Üstel, 2008:263) faaliyet amaçları nizamnamesinin ikinci maddesinde şöyle ifade edilmektedir: “Cemiyetin maksadı, akvam-ı islamiyenin bir rükn-ü mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilasıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır”. Ocak bu amacı gerçekleştirmek için “Türk Ocağı adlı kulüpler açarak, dersler, konferanslar, müsamereler tertip, kitap ve risaleler neşr edecek mektepler açmağa çalışacaktır...” (Sarınay,1994:152). Her ne kadar Ocak da kuruluş nizamnamesinde siyaset dışı kalacağını vurgulasa da ‘Türkçülük’ anlamında yürüttüğü faaliyetlerle siyasal hedeflere uygun bir zemin oluşturduğunu da belirtmek gerekir. Tevfik Çavdar da Türk Ocağı'nın, İttihat ve Terakki ile açık yasal bir ilişkisi olmasa bile aydınlar ve gençler arasında Cemiyetin düşüncelerini yaymada büyük rol oynadığını, imparatorluk içindeki ulusçu ve ayrılıkçı hareketler güçlendikçe Türk Ocakları'nın etki alanı da genişlediğini (1983:878) belirtir.

---

¹ İmparatorluktaki Türklerin ‘kültürel, sosyal ve iktisadi seviyelerinin yükselmesine politikaya girmeden hizmet edebilecek büyük ve ciddi bir milliyetçi derneğin kurulması’ fikri, ilk olarak İstanbul’da Fransızca yayınlanan Jeune Turc (Genç Türk) isimli bir gazete tarafından ve çoğunlukla Celal Nuri (İleri)nin yazılarında ortaya atılmış ve bu görüşü benimseyen Tıp öğrencileri aydınlara birer mektup göndererek, ‘İmparatorluktaki Türklerin gerileme dönemine girdiğini, bunu önemedeki ilk ve en mühim şartın bilgisizlikle mücadele olduğunu, ticaret ve ziraat yollarından kazanılacak bir sosyal üstünlüğü kuru bir siyasi üstünlüğe tercih ettiklerini ve gelecek nesillerin miskinliği günah, çalışmayı ibadet sayan, güçlü ve zengin nesiller olması’ gerektiğini belirterek ‘her türlü siyasi parti anlaşmazlıklarının üstünde ve politika kavgalarının dışında bir cereyan’ oluşturulabilecek ‘sosyal karakterde bir milli cemiyetin’ kurulmasında yardımcı olunması istemişler ve sonuçta Mehmed Emin (Yurdakul), Yusuf (Akçura), Ahmed (Ağaoğlu) gibi isimlerin girişimiyle Türk Ocağı ismiyle dernek kuruluşu gerçekleşti (Akyüz, 1986:201-202).

Türk Ocaklarında Cumhuriyet öncesi dönemde yürütülen çalışmalar ve özellikle 1914 yılı sonunda Selanik'ten gelen Genç Kalemler dergi ekibinden Gökalp ve arkadaşlarının katılmasıyla Türkçülük'ün, 'fikri hava' yardımıyla gençliği etkiler (Ülken,1992:218). Osmanlı yönetiminin ihmalleri sonucu olduğu düşünülen geri kalmışlığın ortadan kaldırılması amacının gençliği ve aydınları, arayışlar ve çabalar içine sokmasıyla benzer kaygılarla 'köycülük' hareketi de aynı dönemde ortaya çıkar. Üstel, Köycülük hareketini, Türk Ocağı içindeki 'Halka Doğru' gitmek, Anadolu'ya çağdaş uygarlığı götürmek anlayışının uzantısı olarak ortaya çıktığını savunmaktadır (Üstel, 2010:112).

Bu amaçları gerçekleştirmek amacıyla hızla yurt genelinde pek çok ocak açılır. 1912'de açılan daha sonra I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinden de geçen Ocakların sayısı 1923'te 37, 1928 yılında ise 260'a ulaşmış olması, savaş dönemlerine rağmen üye ve şube sayılarındaki artış ocağın örgütlenme hızı ve kapasitesi ve etkinliği ile ilgili fikir de verir niteliktedir. Çavdar, bu hızı, imparatorluktaki ulusçu ve ayrılıkçı hareketlerin güçlenmesine bağlamakta ve bu hareketlerin güçlenmesiyle ocağın etki alanını genişlediğini belirtmektedir (1983:878).

Yöntem ve Araçlar

Erken Cumhuriyet döneminde Osmanlı Devleti'nden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti dönemi süresince faaliyet gösteren birkaç yapıdan biri olan Türk Ocakları bünyesinde yürütülen spor faaliyetleri ve spor'a yönelik bakışın ortaya konulmasına çalışılmıştır. Bu amaçla literatür tarama ve doküman incelemesi yöntemleri kullanılmıştır.

Bulgular

Ocak kuruluş nizamnamesine bakıldığında dernek amaçlarında başlangıçta spor ve beden terbiyesine ilişkin bir vurgu veya amaç bulunmamaktadır (Candan, Bağırman, 2010:21). Ocakların cumhuriyet dönemine kadar beden eğitimi ve spor konusunda konferanslarla yetindiğini görülmektedir. Ocaklar arasında Selim Sırrı'nın varlığının da etkisiyle İzmir Türk Ocağı daha aktif görünmektedir. 1914 Temmuz ayında İzmir Türk Ocağı Altay Kulübü işbirliğiyle düzenlediği konferansta konuşmacı olan Selim Sırrı, 'Fenni terbiye-i bedeniye'

başlıklı bir sunum yapmıştır. Konferans duyurusunda “hatip, bütün hareketleri hususi bir libas ile giyinerek ayrı ayrı gösterecek, terbiye-i bedeniye ait ışıklı resimlerle izahat verecek” açıklaması konferanslarda çeşitli hareketlerin gösterilerek uygulama da yapılmaya çalışıldığını gösterir. Aynı ay Selim Sırrı, ‘Belçika’da vücut nasıl terbiye edilir’ başlıklı bir konferans verirken Sıhhiye Müfettiş-i Umumisi Tevfik Rüştü tarafından da ‘Anadolu’da köylünün sıhhati ve gençlerin bu yolda vazifesi’ (Tuncer, Hacaloğlu, Memişoğlu,1998:29-31) başlıklı bir sunum yapılmıştır.

Ocakların kurucularından Yusuf Akçuraoğlu, İstanbul Türk Ocağı’nda verdiği konferansta “*Gençlerin iradelerini terbiye, seciyelerini tenmiye ile asıl mükellef olan mekteplerdir. Fakat her yerde görülüyor ki mektep bu ise kifayet etmiyor. Mektebe gelmeden evvel aileye, mekteple beraber ve mektepten sonra, ona muavin olarak bazı taazzilere ihtiyaç var. İrade ve seciyenin muayyen bir tarzda tekvin ve tenmiyesinde sporun çok nâfi olduğunu söylüyorlar. Anglo-Saksonların tefevvukunda spora mühim bir hisse ayırıyorlar. ... Spor müessesemizin maksadımıza, idealimize kifayet etmediğini evvelce söylemiştim. Mektebe muavin olmak üzere spor müessesesiyle beraber gençliğin fikrini ve hissini muayyen gayelere muvafık bir tarzda işletmek ve terbiye etmek adalât mebbeinden değil fikir ve his mebbeinden başlayarak irade ve seciyesini tavlama için bir gençlik müessesesine ihtiyaç muhakkaktır ve bu ihtiyaç bundan on üç, on dört sene evvel duyulmuştur ki ocağımız, ‘Türk Ocağı’ tesis olunmuştur.*” (Soncu, 2012:238) sözleriyle ocağın yerine getirdiği işleve işaret etmektedir.

Konferansların yanı sıra Ocaklar, özel törenler ve gösterilere de ev sahipliği yapmıştır. Atatürk de özellikle Ankara’da Türk Ocağı binasının özel törenler, gösteriler, kültürel faaliyetler için kullanılmasını istemiş ve bu amaçla da Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara’da kültürel faaliyetler Ankara Türk Ocağı’nda gerçekleştirilmiştir. 13 Ağustos 1923’te Atatürk, Ankara Türk Ocağı’nda bu faaliyetlerden biri olan İstanbul izcilerinin gösterilerini izlemiştir (Palazoğlu,1991:139).

Ocakların 1924 yılı I.Umumi kongresinde uzman encümenler vasıtasıyla ocaklarda iktisat, sağlık ve spor gibi alanlarda faaliyet gösterileceği konusunda benimsenen yaklaşım gereği Spor, ilk kez ocak kayıtlarında bu anlamda geçmektedir (Candan, Bağırhan, 2010:22). Gerçekten de Ocak amaçlarına yapılan öneri ve tartışmalar sonucu “...medeni ve sıhhi tekamile çalışma” kaydı eklenmiştir (Üstel,2010:147).

Bu dönemde ilk çok sporlu spor örgütü olan ve görevlerini Türkiye’de spor ve beden eğitimi yaptırmak, düzenlenen karşılaşmaların idaresini yapmak, teşvik etmek, her türlü spor

yarışmalarında Türkiye'yi ite ve dışta temsil etmek, spor tesislerinin yapılmasını sağlamak olarak belirleyen Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (Fişek, 1985:92-114) bulunsa da mevcut yapının yeterli görülmediğinin düşünöldüğü Akçuraoğlu'nun sözlerinden anlaşılmaktadır. Akçuraoğlu'nun konuşması daha sonra sporu yönetenlerin gündemini epeyce meşgul edecek olan bir gençlik-spor teşkilatı meselesine dair ilk seslerden biri olarak yorumlanabilir.

Ocakların 1926 yılı III.Kurultayı'nda İdare Heyetine bağlı olarak; İşat ve Tenvir, Temsil, Spor, Müzik, Sıhhi Muavenet, Köylüye Yardım adları altında toplam 6 heyetle faaliyetlerin sürdürölmesi kararlaştırılmıştır (Üstel,2010:211). Bu doğrultuda Türk Ocakları'nın spora yönelik faaliyetler ilk kez 1926 yılı nizamnamesinde Terbiye-i Bedeniyye programı ile tanımlanmıştır;

1. Türk Ocakları'nın bir terbiye-i bedenîye salonu; bir soyunma ve ders yeri, bir de tasfiye edilmiş oyun mahalli vardır.
2. Salonunda muayyen saatlerde terbiyevî jimnastik hareketleri ile millî ve beynelmilel rakslar ve eskrim ile boks yapılır.
3. Türk Ocağı terbiye-i bedenîye programında eskrim ve bokstan mâdâ voleybol, basketbol, futbol, yüzme, kürek çekme ve atletizm sporları ile milli ve mahalli oyunlarımızdan esir almaca, hamam kızdı ve güvercin taklağı oyunları bulunur. Ancak bu spor ve oyunlar Ocağın meydan yerinde tatbik edilir.
4. Mümâresat-ı bedenîyye sabah ve akşamları, muayyen saatlerde, bir zâtın kumandasında, muntazam ve mükemmel bir tarzda yapılır.
5. Mümâserat-ı bedenîye baş, kol, bacak, gövde hareketleri ile muhtelif yürüyüşler, hamleler ve atlamalardan terkip eder.
6. Bu faaliyetler 40 dakika devam eder. Müteâkiben her Ocaklı duruşunu yapar. Vücudun bir tuvaleti mâhiyetinde olan bu mümâresat için muayyen bir yaş yoktur. Erkek kadın herkes için lâzımdır.
7. Jimnastik mümâreselerinde hiçbir alet kullanılmaz, vücudumuz âletlerin en mükemmelidir. Onu lâyıkıyla işletmesini bilmek her Ocaklının vazifesidir.
8. Muayyen saatlerde, terbiye-i bedenîye salonunda milli ve beynelmilel rakslar tâlim edilir. Frenk rakslarından apaş dansları ile Türk danslarından çiftetelli Ocaklarda oynanmaz.
9. Eskrim ve boks haftanın muayyen saatlerinde yapılır. Sporcu eşyâ ve levâzımını, kendi tedârik etmekle mükelleftir. Eldiven, maske, terlik, eskrim, pantolon ve ceketi tedârik etmeyenlerin eskrim yapmalarına müsâade edilmediği gibi eldivensiz boks

yapmak da memnûdur.

10. Futbol, basketbol, voleybol, teniz, atletizm gibi sporları yerlerini, filesini, sepetleriyle, kale direklerini Ocak tertip ve tanzim eder. Top, raket, terlik gibi levâzım-ı zarurîyyeyi sporcular kendileri tedârik ederler.
11. Ocakların futbol temasları vardır ve bunlar umûmî müsâbakalara iştirak ederler.
12. Sporcu Ocaklılar her üç ayda bir Ocak hekimi tarafından muâyene edilir.

Türk Ocakları'nın 1926 Mesai Programında "Ocaklar spor teşkilatı propagandası yapacaktır. Çocukların yaşlarına, bedeni kabiliyetlerine ve aza-i dahiliyelerinin istidadına göre, doktor tarafından verilecek ve sa'y ve irşad esas olmak üzere her Ocak, türk gençliğini ve alelumum Türk halkını idman muhabbet ve itiyadına sevk edecektir" denilerek spor yapılmasının yayılması noktasında ocakların faaliyet göstermesinin beklendiği görülmektedir (Üstel, 2010:220).

Türk Ocakları özellikle Türklerin tarih boyunca yapmaya alışık oldukları ata sporlarının eğitimine önem vermiş, güreş, boks yanında, halter ve eskrim de spor dallarına eklenmiştir (Özçelik,2010:71). 1926 yılında gençlerin sağlıkları ve yorgun dimağları göz önüne alınarak Yeşilköy civarında elli kişilik bir kamp yapılmıştır (Şahin, 2009: 160). Yanı sıra ocakların yayın organı Türk Yurdu dergisinde de sporun önemine dair yayınlar yapılmıştır.

Türk Yurdu dergisindeki yazılarda Türk öğrencilerinin milli bir ruh taşımaları gerektiği, bilgiye istekli olmaları gerektiği, fikir terbiyesi yanında sporla da ilgilenerek beden terbiyesi alarak milletine faydalı olabileceği belirtilmiştir. Dergide milli değer ve kültürlerinin dejenarasyona uğramaması için sporla ilgilenmeleri gerektiği, bu özellikleri taşımayan gençlerin milletin ihtiyaç duyduğu gençler olmadığı ve Türk genci özelliği göstermedikleri ifade edilmiştir (Soncu, 2012:187-188,243).

1927 yılında Türk Ocakları'nın eğitim konusunda Çekoslovakya'daki Sokol Cemiyeti² 'ne benzer faaliyetler içinde bulunmasını savunan Mehmet Emin, Batı vilayetlerinde 'talim ve terbiye' ile ilgili benzer kuruluşlarla işbirliğine gidilmesini önermiş olması (Üstel,2010:228) hayli dikkat çekicidir. Ki sonrasındaki süreçte benzer öneriler, konferanslar ve yazılar dönemin diğer ileri gelenleri tarafından da dillendirilecektir.

---

² Sokol hareketi fiziki egzersizler ve siyasi idealler arasında olduğu varsayılan sıkı bağlar üzerine kurulmuştu. Kurucusu olan Tyrs, hareketini yurtseverlik, Slavlık, dayanışma gibi değerler etrafında geliştirmişti (Akın, 2014:130). Bu özellikleri dolayısıyla Sokol hareketi erken cumhuriyet dönemi aydınlarının ilgisini çekmiş, model teşkil etmiştir.

Örneğin Selim Sırrı Tarcan, 1928 yılında Türk Ocakları Merkez Heyeti'ne verdiği ve Türk Yurdu'nda 'Türk Ocakları ve Bedeni Terbiye' başlığı altında yayımlanan raporda şöyle demektedir; "Gençlik dejenerasyona doğru yürüyor. Onlara nü-mûne-i imtisal olmak üzere müstesnalar ve harikalar gösteriliyor ve onlardan harika bekleniyor. Yüzmede, boksta, güreşte, futbolda birinciler alkışlanıyor ve birinci olacağım, alkışlanacağım, bu sayede çabuk şöhret olacağım sevdasıyla gençler sıhhatini heder ediyor. Bizim halkımız sporcu değildir. Sporu yapmaktan değil, seyretmekten zevk alır. Vakit vakit heyecanlarını duymak ister. Evvelleri ona başka şeyler heyecan veriyordu. Koç döğüşünü, horoz döğüşünü, deve güreşini, pehlivanları seyrediyordu. Sahaya on çift pehlivan çıkıyordu, şimdi yirmi iki genç çıkıyor. Mahiyet itibariyle hepsi birdir. Ne evvelkiler, ne sonrakiler bir milletin sıhhat-i umûmiyesinin yükseldiğini ifade etmez. Sporu bu tarzda anlayış bizi atâletten kurtaramaz. Terbiye-i bedeniyenin hıfzıssıhhatin en mühim bir şubesi olduğunu ve gençlere, ihtiyarlara, kadınlara, çocuklara tatbiki sayesinde milletin iktisab-ı hayat edeceğini, ırkımızın güzelleşeceğini herkese anlatmak lâzımdır. Bunu Türk Ocakları yapmalıdır." Tarcan, gençlerin sağlıklarını zorlayarak öne çıkmaya ve ünlü olmaya çalıştıklarını oysa ki beden terbiyesinin sağlığın en önemli aracı olduğunu ancak kadın-erkek herkesin spor yapmasıyla ilerleme sağlanacağı ve ırkın güzelleşeceğini belirttiği raporda Sokol teşkilatını örnek göstermektedir.

Tarcan, Çekoslovakya'daki Sokol teşkilatını ülkemizde uygulamayı tavsiye etmektedir; "buradan faydeli dersler almak Ocaklarımız için lazımdır itikadındayım. (...) Maalesef sıhhat-ı umumiyyesi pek yolunda olmayan milletimize bazen gıda, bazen deva mahiyetinde olan jimnastiği verecek yere, kuvvetli dozda spor verecek olursak farkına varmadan iyilik yapalım derken fenalık etmiş oluruz. Sokolların Çekoslovaklar'da yaptığını bizde Türk Ocakları yapabilir. Zaman kaybetmeden Ocaklar jimnastik teşkilatına başlamalıdır. Ocaklarda faaliyet-i bedeniyye bir zevk, bir eğlence, bir distraksiyon mahiyetinde değil, milli bir vazife şeklinde tatbik edilmelidir".

Selim Sırrı'nın gençliğin 'beden terbiyesini' yükseltmek konusunda Türk Ocakları'na yaptığı öneriler arasında, Hamdullah Suphi'nin Çapa Kız Muallim Mektebi yakınında inşa ettirdiği 'Beden Mabedi' örneği doğrultusunda parasal olanağı olan şubelerin jimnastik salonu yapmaları, Maarif Vekaleti'nin düzenlediği kurslarda yetişen beden terbiyesi öğretmenlerinin gözetimi altında ve belirli bir program dahilinde Ocak üyelerine sabah ve akşam jimnastik kursları düzenlenmesi, Genel Merkez tarafından saptanacak bir günde Türk Ocakları jimnastikçilerinin, 'Sokollarda olduğu gibi' yılda bir kez ve özel bir giysi ile bir 'bayram' yapmaları bulunmaktadır (Üstel,2010:296).

Tarcan, raporunda birincilikler elde etmek ünlü olmak hevesiyle vücudu zorlamanın sakıncalarından bahsederek sağlığı korumak ve ırkı geliştirmek yolunda çocuk-genç, kadın yaşlı demeden herkesin beden terbiyesi uygulamaları yapılmasını tavsiye etmektedir. Bu öneriler Tarcan'ın, 'Fit olanın hayatta kalma'sına vurgu yapan Alman sisteminin tersine engelli, yaşlı ve zayıf insanları kapsayan yarışmacı olmayan doğası (Lüküslü, Dinçşahin, 2013:201) nedeniyle benimsediği İsveç jimnastik sisteminin yansımaları olarak görülmektedir. Ayrıca Tarcan'ın raporundaki beden eğitiminin artık 'milli bir görev' olarak kabul edilmesi birbiri ardına savaşların yaşandığı bir zamanda milletin cephede olduğu kadar cephe gerisinde de her an savaşmaya hazır bir durumda olması yani 'topyekûn savaşa hazırlık' anlayışının yansıması niteliğindedir.

1930'lu yıllara gelindiğinde Türk Ocaklarının, 44 şubesinde spor teşkilatı kurulduğu, buralarda, atıcılık, binicilik, güreş gibi ata sporlarının yanı sıra, voleybol, basketbol, izcilik, futbol ve deniz sporları gibi dallarda faaliyetler yapıldığı yıllık raporlardan anlaşılmaktadır (Sarınay,1994:350). Türk Ocakları'nın 1930-31 döneminde gerçekleştirdiği beden eğitimi faaliyetlerinin hayli canlı olduğu görülür. Bu etkinliklerden bir tanesinde Vildan Aşır Savaşır 'Halk Terbiyesi ve Spor' konulu bir konferans verirken; Selim Sırrı ise 'Sokol Teşkilatı' hakkında konferanslar vermiş, Karadeniz raksları gösterileri ve Sokol teşkilatı hakkında bir film gösterimini içeren kapsamlı programlar yapmıştır (Üstel,2010:390-392).

Çeçen, 1931 yılı sonlarına doğru Savaşır'ın, Avrupa ülkelerinde halk eğitimi çalışmaları ve Çekoslavakya'daki Sokol uygulamasından bahsettiği konferansının, ardından Ankara Radyo'sunda bu konuşmayı yineleyerek Sokolları ve elde ettikleri başarıları anlatmasının ülkede bir tartışmayı başlattığını, hatta Atatürk'ün köşkten Savaşır'ı aratarak kutladığını ve çalışmalara hazır olmasını bildirdiğini belirtmektedir³ (2000:93-94). Üstel, gençlik teşkilatına olan bu ilginin Türk Ocaklarının konuya giderek daha fazla önem vermesinin yanı sıra hükümetin eğitim politikasıyla da tutarlı olduğunu belirtmektedir (2010:296). Ocaklar, her ne kadar hükümet politikaları çerçevesinde etkinlikler yürütmeye çalışsa da 1930'lara doğru ayrılıkların baş gösterdiği görülmektedir.

---

³ Gerçekten de Savaşır, Halkevleri kurulmasına ilişkin heyette Reşit Galip, Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Ali Rana Tarhan, Sadi İrmak gibi isimlerle birlikte çalışmıştır. Halkevlerinin yapısı, amaçları ve halka mal edilmesi gibi konular heyet tarafından geniş boyutlarda tartışılmış, toplantılar sonunda bir komisyon oluşturularak ana tüzük hazırlamakla görevlendirilmiş, alt komitelerle yürütülen yoğun çalışmanın ardından ana statü tamamlanarak Parti'nin üçüncü büyük kongresinde (10-18 Mayıs 1931) Halkevleri'nin kurulması kararı alınmıştır (Çeçen, 2000:94).

Dönem şartları gözden geçirildiğinde milliyetçiliğin devlet politikasının temel eksenine haline gelmesi, partinin ilkeleri arasında yer alması, özellikle devlet-hükümet özdeşliğinin yaşandığı bir dönemde Türk Ocakları'nın siyasal ve ideolojik amaçlara uygun faaliyetlerde bulunmasına yol açmıştır. Devrimlerin kitlelere benimsetilmesi, çağdaşlaşma yanlısı temaların vurgulanması sürecinde Türk Ocakları önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Ancak aynı zamanda ocağın kurumlaşma yönünde çabaları, ocakların özellikle Anadolu'da parti taşra teşkilatı yanında ikinci bir iktidar odağı olarak ortaya çıkmasına neden olmuş, hatta Ocakların çok yönlü kültürel faaliyetleriyle halkla yatay ilişkiler kurmadaki başarısı nedeniyle hükümet tarafından kendi varlığına karşı tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır (Üstel,2010:402-403).

Ocak faaliyetlerinden özellikle 'Turan'⁴ idealinin kendi yönetimlerindeki Orta Asya Türklerini etkilemesinden çekinen Sovyet Rusya'nın duyduğu rahatsızlıklar⁵, çok partili hayata geçiş amacıyla kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın parti karşıtlarının ve muhaliflerinin toplandığı yer olması ve bazı ocaklıların da Serbest Fırkaya destek vermesi gibi sebepler de eklenince ocağın artık siyasi rakip olarak görülmesi kapanışa giden süreci başlatmıştır. Her ne kadar Ocak 1927 nizamnamesinde yaptığı değişiklikle ikinci maddede: 'Türk ocaklarının fiilen işgal sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutları dahiline münhasırdır' diyerek faaliyet sahasının Türkiye ile sınırlı olduğunu belirtmiş olsa da (Sarıay,1994:139) kapatılmaktan kurtulamamış yerini Halkevleri'ne bırakmıştır.

Tartışma

II.Meşrutiyetin ilanıyla devletin beden terbiyesi ve spor meselesini bir program çerçevesinde ele almaya başladığı dönem (Yarar, 2014: 306) aynı zamanda modernleşme sürecinin de yaşandığı bir dilimi oluşturur. Diğer pek çok yerde olduğu gibi Osmanlı'da ve onun devamı olan Türkiye Cumhuriyeti'nde de 'genç insan', yeni modern devletin önceliğini

⁴ Tüm Ural-Altay kavimlerinin birliğini savunan Turancılık ideali. Ziya Gökalp'ın dizeleriyle 'Vatan ne Türkiyedir Türklere, ne Türkistan /Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan'.

⁵ "Mustafa Kemal Rusya ile barış politikası içinde bulunmaya önem verdiği için, Türk Ocağı adlı örgütü hiç gözü tutmuyordu. Bu örgüt gittikçe Mustafa Kemal karşıtı kişilerin yönetimine girmekte; üstelik Başkurt bilgini Zeki Velidi de konferanslarında 'Atatürk Devrimleri' diye bildiğimiz değişiklikleri Türk dünyasında 'kültür bunalımı' (hars buhranı) yaratan eylemler olarak nitelendirmekteydi" (Arıkan, 1999:265).

oluşturmuş, kitlelerde ‘milliyetçi bir dürtü’ yaratmak, kitleleri ‘milliyetçi bir amaç’ etrafında bütünleştirmek yolunda okulların yanı sıra işlev gören kurumlar, milliyetçi amaçlara hizmet etmiştir (Demirci,2003:57).

Erken Cumhuriyet döneminde savaş ortamında gençliği çarpışmalara hazırlamak amacının ağır bastığı; ama bir taraftan da Türklük bilincini aşılama, kamu sağlığını koruma gibi ikincil amaçların olduğu farklı derneklerin kurulduğu görülmektedir (Demirci,2003:62). Bunlardan biri olan yurdun her köşesinde şubeler açan Türk Ocakları, dönemin yaygın eğitim veren kurumları gibi faaliyette bulunmuşlardır (Şahin, 2009: V).

Yürütülen çalışmalara bakıldığında Türk Ocakları’nda beden terbiyesi ve spor’a dair çeşitli konferanslar, söyleşilerin düzenlendiği, yanı sıra ocakların yayın organı olan Türk Yurdu dergisinde gençlerin spor yapmalarıyla milletine yararlı olabilecekleri vurgulandığı görülmektedir. Genel olarak Ocaklardaki sportif faaliyetlere rağbet edildiği spor şubesi açan ocak sayısından da anlaşılmaktadır. Milli birliği ve yer geldiğinde savunmayı gerçekleştirmek üzere Sokol örneğinin Türk Ocakları’nda uygulanması konusunda dönemin önde gelen pekçok spor insanınca öneriler getirilmiş ise de daha sonraki gelişmelerden bunun gerçekleşmediği görülmektedir.

Sonuç olarak 1931 yılında kapatılıncaya kadar nizamnamelerindeki amaçlar ve yürüttükleri faaliyetlere bakıldığında Türk Ocakları’nın toplumun genel sağlık düzeyinin iyileştirilmesi ve Türklüğe özgü değerlerin benimsetilmesi noktasında hükümetin beden eğitimi ve spor programlarıyla örtüşecek biçimde sporun tanıtılması ve yayılması noktasında önemli katkılarda bulunduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Akın, Y.** (2014). *Gürbüz ve yavuz evlatlar: erken cumhuriyet’te beden terbiyesi ve spor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyüz, K.** (1986). Türk Ocakları. *Belleten*. L(196), 201-228.
- Arıkan, Z.** (1999). Halkevlerinin kuruluşu ve tarihsel işlevi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. 6(23), 261-281.
- Candan, N., Bağırhan, T.** (2010). Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye’de sporun erken dönem öyküsü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. XV(3), 17-32.

- Çavdar, T.** (1983). Halkevleri. Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi 4.cilt. 878-884. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çeçen, A.** (2000). Halkevleri: Atatürk'ün kültür kurumu. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Demirci, H.A.** (2003). Tek parti döneminde siyaset-geçlik ilişkilerine bir örnek: gençlik teşkilatı tasarıları. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 58(2), 55-77.
- Ertekin, O.** (2009). Türkiye'de hukuk-siyaset ilişkileri. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 9.Cilt: Dönemler ve Zihniyetler. 285-311. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fişek, K.** (1985). 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Lüküslü, D., Dinçşahin, Ş.** (2013). Shaping bodies shaping minds: Selim Sırrı Tarcan and the origins of modern physical education in Turkey. The International Journal of the History of Sport. 30(3), 195-209.
- Özçelik, Ş.** (2010). Türk ocakları ve eğitim (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Adana.
- Palazoğlu, A.B.,** (1991). Başöğretmen Atatürk I (1919-1928) ve II (1928-1938). Ankara: MEB yayınları.
- Sarmay, Y.** (1994). Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk Ocakları. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Soncu, A.G.** (2012). Kimliklerin inşasında kurumsal dergilerin rolü: Türk Yurdu ve Ülkü (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bilim Dalı, Ankara.
- Şahin, M.** (2009). Türk Ocaklarının eğitim ve kültür faaliyetleri (1912-1931) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalı Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı, Ankara.
- Tuncer, H., Hacaloğlu, Y., Memişoğlu, R.** (1998). Türk Ocakları tarihi: açıklamalı kronoloji. Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Ülken, H.Z.** (1992). Türkiye'de çağdaş düşünce tarihi. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Üstel, F.** (2008). Türk Ocakları. 263-268. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 4.cilt: Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Üstel, F.** (2010). İmparatorluktan ulus devlete Türk milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yarar, B.** (2014). Osmanlı'dan cumhuriyete geçiş süreci ve erken cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde modern sporun kuruluşu. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. (21). 301-317.